

архетипического концепта «вода» в текстах народного и индивидуального творчества – Дис...к.ф.н.: 10.02.12. Пермь, 2006 – 231с. *Вихлянец В.П.* Библейский словарь – М.: Коптево, 1998 – www.otkrovenie.de. *Гаврилов Д.А.* НордХейм. Курс сравнительно мифологии древних германцев и славян – М.: Социально-политическая мысль, 2006 – 272с. *Гришина Н.В.* Концепт ВОДА в языковой картине мира: На основе номинативного и метафорического полей русского языка XI-XX вв.: Дис ... к.ф.н.: 10.02.01. – Саратов, 2002. – 210 с. *Зварич І.М.* Архетип і основа художньої традиції. Конспект лекції. – Чернівці: Рута, 2005. – 47 с. *Иванов В.В.* Огненный змей// Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. – т.2 – М.: Сов. энциклопедия, 1991 – С. 238-239. *Литвинова С.А.* Фразеологические единицы, содержащие компоненты, обозначающие названия стихий (вода, воздух, огонь, земля) в современном английском языке: дис. ... к. ф. н.: 10.02.04. – Москва, 2006 – 185 с. *Павлович Н.В.* Словарь поэтических образов: На материале русской художественной литературы XVIII--XX веков: в 2-х т. – Т.1 – М.: Editorial USSR, 2009 – С. 415-421. *Приходько Г.В.* Концепт ОГОНЬ в картине мира русского народа// Наука. Университет, 2005. Материалы шестой научной конференции – Новосибирск, 2005 – С.86-89. *Протасова А.К.* Вербализация концепта «огонь» в древнегерманских языках: Дис...к.ф.н.: 10.02.20 – Томск, 2004 – 139с. *Рассел Б.* История западной философии – <http://www.philosophy.ru>. *Степанов Ю.С.* Константы: словарь русской культуры – М., 2001 – 990с. *Токарев С.А.* Огонь// Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. – т.2 – М.: Сов. энциклопедия, 1991 – С. 239-241. *Томахин Г.Д.* Лингвострановедческий словарь Соединённое Королевство Великобритании и Северной Ирландии. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2003 – 720с. *Топорова Т.В.* Об архетипе «воды» в древнегерманской космогонии//ВЯ, 1996 - № 6 – С . 91–99. *Хитарова Т.А.* Архетипические образы Верха и Низа в романе с притчевым началом (А. Платонов, А. Мердок, У. Голдинг): Дис. ... к. ф. н.: 10.01.01, 10.01.03: Краснодар, 2003 – 298с. *Элиаде М.* История веры и религиозных идей. Т.І: От каменного века до элевсинских мистерий. – М.: Критерион, 2002 – 296с. Кельтская мифология. – www.dic.academic.ru. *Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т./Гл. ред. С.А. Токарев – М.: Сов. энциклопедия, 1991 – 1390 с.*

ІСАЄВА М.В.

(Запорізький нац. ун-т)

ОБРАЗ ОПОВІДАЧА В ЕПІСТОЛЯРНМУ РОМАНІ UWE TIMM “AM BEISPIEL MEINES BRUDERS”

In the article is considered the problem of the category of image of the narrator in the epistolary novel Uwe Timm “Am Beispiel meines Bruders”.

Key words: *narrator, image of narrator, epistolary novel.*

Метою даної статті є визначення типу образу автора у романі Uwe Timm „Am Beispiel meines Bruders”.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

- 1) визначити поняття категорії наратора;
- 2) встановити місце образу наратора в художньому творі, а саме в епістолярному романі;
- 3) виявити специфіку образу оповідача на прикладі роману.

Об'єктом дослідження виступає текст епістолярного роману Uwe Timm "Am Beispiel meines Bruders". Предмет статті – образ оповідача як сукупність авторських інтенцій, направлених на керівництво сприйняттям читача і реалізованих комплексів лінгвістичних засобів.

Теоретична значущість полягає в подальшій розробці категорії образу оповідача з погляду адресації і рецепції художнього тексту.

Образ автора як художня категорія привернув увагу дослідників ще у другій половині 30-х років ХХ ст. У 60-70-х роках вивчення цієї проблеми знайшло відображення у лінгвостилістиці – передусім у працях В.Виноградова і Б.Кормана. Так, наприклад, В.Виноградов визнає проблему образу автора центральною проблемою поезики і стилістики, однак включає у це поняття невизначений зміст: то називає образ автора елементом стилю і композиції, то індивідуальною словесно-мовною структурою, то вважає, що образ автора охоплює собою всю систему стилістичних своєрідностей, то стверджує, що це образ, який складається або створюється із основних рис творчості поета [Виноградов 1963, с. 113].

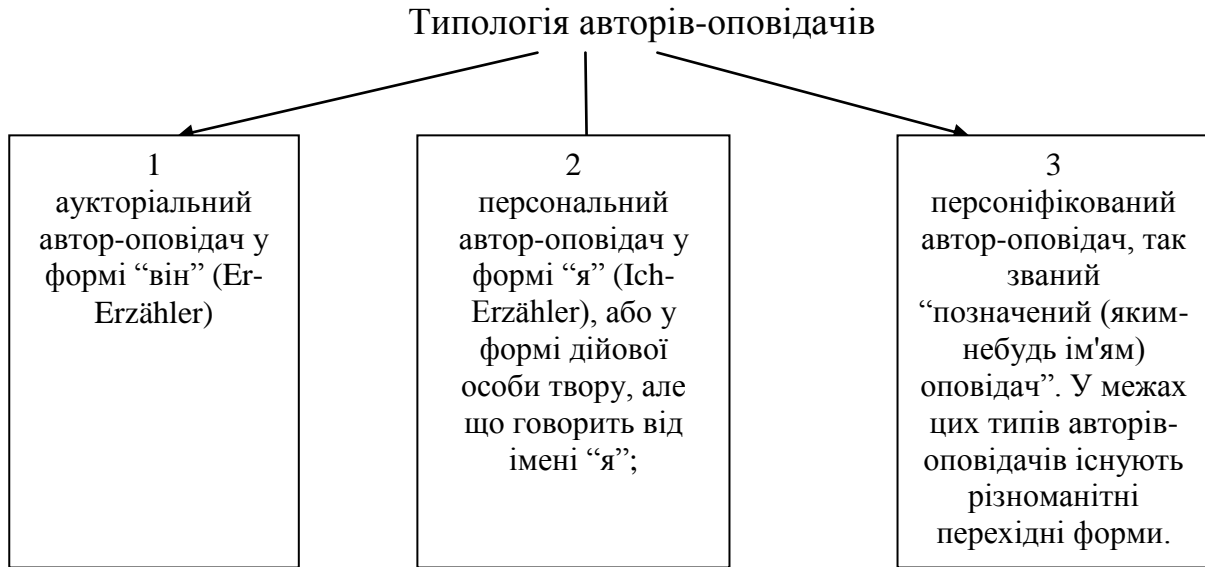
При аналізі епічного твору під словом автор розуміють оповідача. Але поняття образ автора слід розглядати ширше: з одного боку, це оповідач, з іншого, певний авторський погляд на дійсність, який проявляється у всьому творі. Будь-які обставини життя реального автора (письменника) можуть підлягати змінам при створенні художнього образу автора. Образ оповідача близький до героїв, але інколи він зливається з авторським образом, навмисне обраною авторською позицією, знаходячись на якій він має найкращі можливості для втілення ідейного задуму свого твору. Як вважає В.Одинцов, розуміння позиції письменника дає змогу пояснити функціональне значення кожного елемента художньої побудови [Одинцов 1971, с. 15].

Термін "наратор", запроваджений Дж.Трінгсом, був апробований у працях Ж.Женетта, Ж.Жоста, Ф.Дюбуа, С.Четмана та ін. Теоретичною основою цього терміну вважають працю М.Бахтіна "Проблема мовленнєвих жанрів" [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 88].

Наратор – це особливий художній образ, так само вигаданий письменником, як і решта всіх образів. Як кожний образ, він є деякою художньою умовністю вторинної, художньої реальності. Наратор – літературна постать, котра, як правило, є водночас автором і персонажем. Від співвідношень автора і оповідача залежить характер розповіді літературного твору, спосіб розкриття його змісту. Діапазон їх широкий: від наратора, який не має нічого спільного з автором, крім того, що ним вигаданий, до наратора, що є безпосереднім виразником авторських ідей, його ідеологічної позиції. Характеристика оповідача включає два важливі моменти: його позицію щодо твореного ним уявного світу твору; ступінь його видимості в структурі

літературного твору. Позиція наратора – це насамперед його погляд на персонажів і події, що відбуваються; його активна участь у них.

Існує три основні типи авторів-оповідачів в прозаїчному творі:

Аукторіальний автор-оповідач у формі “він” знаходиться поза дією твору, поза світом змісту оповідання, він стоїть над цим світом. Яким його бачить читач, залежить від того, в якій ролі він виступає – історика-літописця, об'єктивного видавця, ерудованого літератора або неосвіченого графомана. Автор-оповідач у формі “він” може просто об'єктивно вести оповідання, обмежившись коментарями. А може і втручатися в нього.

У разі, коли автор-оповідач у формі “він” як би зникає з оповідання, ховаючись за героями твору, він, проте, існує, але виступає в найбільш об'єктивних ролях: спостерігача, репортера, режисера та ін. Оповідання виглядає в таких випадках безликим. Найчастіше – це німі сцени, деталізовані, зняті як би крупним планом. Мова, як правило, в такій оповідній формі – особливо оброблена літературна мова, що має структуру мови сценарного жанру [Брандес / Провоторов 1999, с. 64].

Нерідко оповідач у формі “він” ідентифікується з персональним розповідачем, у такому разі використання “він” служить для підкреслення того факту, що оповідач знаходиться поза дією, поза світом, що зображується. Але його особа виявляється в мові, в сенсі його соціальної або який-небудь іншої характеристики. Автор у формі “він” може виступати в різних ролях.

Персоніфікований автор-оповідач, тобто названий ім'ям розповідача, який виступає заступником аукторіального оповідача.

Персональний автор-оповідач у формі “я” дуже багатообразний. З цього різноманіття слід виділити дві основні форми такого оповідача – суб'єктивну і об'єктивну. Для суб'єктивної форми оповідача характерна велика індивідуалізованість, великий ступінь відчуття присутності живої індивідуальної людини. Персональний суб'єктивний оповідач створює ілюзію відсутності оповідача, відсутності оповідання, він показує, представляє, зображує [Брандес / Провоторов 1999, с. 65].

Найчастіше такий оповідач у формі “я” виступає або як очевидець, або як довірений героя, рідше як дійова особа. В цьому випадку міняється і позиція читача: він або безпосередньо сприймає світ, без направляючої і коментуючої допомоги оповідача, або дивиться на все очима героя, бере участь у відчуттях і думках героя. Нерідко ця форма пов'язана не з оповіданням про яку-небудь подію, а з виразом стану, настрою, переживання людини. Оповідач у формі “я” може поєднувати в собі дві функції – дійової особи і оповідача. Така форма широко використовується в автобіографічних романах і романах-сповідях. У подібних оповіданнях всі соціальні і характерологічні прикмети оповідача представлені якнайповніше.

Персональний оповідач часто створює дуже деталізоване оповідання, акцентує увагу на подробицях. Він також може наближатися або до аукторіального, або до об'єктивного оповідання у формі “я”.

Об'єктивна форма оповідача у формі “я” близька до аукторіальної, адже такий оповідач, як і аукторіальний, знаходиться зовні або на периферії події і задовольняється роллю кореспондента, спостерігача, свідка. Події, що описуються об'єктивним оповідачем у формі “він”, набувають освітлення із зовнішнього боку, а події, що описуються об'єктивним оповідачем у формі “я” – з внутрішньою.

Письменники нерідко в одному і тому ж творі використовують на різних ділянках оповідання як суб'єктивну, так і об'єктивну форму персонального автора-оповідача. Між цими двома формами розташовуються різні їх модифікації. Так, оповідач у формі “я” існує в оповіді, листах, мемуарах, автобіографії, сповіді, щоденниках, тобто в епістолярному жанрі, до якого саме і відносяться твори, побудовані у формі послання, або листування дійових осіб, щоденники, записники, мемуари, що, як і листи характеризують особистість автора і не завжди призначені для друкування. У художній літературі виділяють епістолярний жанр – твори, побудовані у формі послання або листування дійових осіб, щоденники, мемуари, автобіографії, записки автора.

Образ оповідача – особливий образ в структурі такого твору. Основний, а часто і єдиний засіб створення цього образу – властива йому мовна манера, за якою є видимим певний характер, спосіб мислення, світогляд і т.п. Образ оповідача є центральним у творі: він задає загальний тон, атмосферу, настрої сприйняття читачем художніх рядків. Подібно до будь-якого розповідача, оповідач, так або інакше, вносить суб'єктивну оцінку до того, що відбувається.

Ознаками тексту епістолярного жанру є те, що в його основі матеріали з власного життя, з власної думки, з власного чуття, конкретно суттєве описання дійсності. Тому роман Uwe Timm “Am Beispiel meines Bruders” можна віднести до текстів саме цього жанру, адже він включає у себе ряд листів та записів щоденника, які створюють основну сюжетну лінію роману.

Лист як епістолярний жанр має свою специфіку, свої характерні риси. Форма безпосереднього звертання до адресата, прагнення автора змусити адресата активно діяти. Листи, що містять описи минулих подій, беруть участь в створенні мемуарного сюжету, часто утворюючи самостійний мікросюжет.

Листи персонажів дозволяють авторові уникнути різко суб'єктивних оцінок людей і подій.

Серед інших ознаками епістолярного стилю є логічна послідовність викладу, точність і лаконічність, докладні висновки, дотримання і наявність певної композиції.

Листи виступають як цілісно оформлені одиниці зі стандартизованими формами початку і кінця, орієнтовані на конкретного адресата. Розповідь ведеться від першої особи, а сам текст насичений вищо-часовими формами дієслів та імперативами, повідомними формулами, прямо питальними реченнями, що потребують конкретної відповіді, а також окличними конструкціями, що містять певне емоційно-експресивне забарвлення. Це дозволило автору розкрити внутрішній світ своїх героїв, відобразити картину складних душевних переживань.

Один з головних оповідачів в романі Uwe Timm "Am Beispiel meines Bruders" є модифікацією між об'єктивним і суб'єктивним оповідачем, це наратор у формі "я", але знаходиться він в листах та щоденниках.

Заслуговує на увагу вступ до роману, написаний автором: „ Abwesend und doch anwesend hat er mich durch meine Kindheit begleitet, in der Trauer der Mutter, den Zweifeln des Vaters, den Andeutungen zwischen den Eltern..." Так і в романі брат як оповідач, і присутній, і водночас відсутній, але його листи, а також хвилювання його батьків, їх листи, відгуки про нього створюють ілюзію його присутності. Він писав листи з фронту, в в кожному – надія на зустріч з близькими. Фронтіві листи стали єдиним, живим зв'язком з рідним будинком, про який герой так сумував, віруючи, що одного разу повернеться, всім смертям на зло.

Фронтіві листи, записки – все це не миттєвий емоційний вибух, це внутрішній світ, це пристрасні сповіді, останні звернення до близьких, до життя, до Батьківщини, до рідного неба над головою. Вже на перших сторінках роману ми читаємо лист брата адресований батькові. З цього листа ми дізнаємося, що він називає себе Kurdel (підпис в кінці листа). Перший лист, який з'являється на сторінках роману є водночас останнім листом брата, з якого ми також дізнаємося, що він тяжко поранений та в нього віднято обидві ноги. З подальшого оповідання його життя в щоденнику ми дізнаємося про військове становище та дії, про переживання брата на війні: напр., Jede Stunde warten wir auf Einsatz або Gefahr vorueber warten.

В його щоденнику панує стислість, незавершеність (напр. März 16. in Charkow або März 17. Ruhiger Tag), що може свідчити про його втомленість від війни, від боротьби, або про стриманість і не емоційність. Щоденникові записи хронологічно організують спогади, допомагають осмислити минулі події, піддати їх аналізу, зіставити минуле і сьогодення, а в результаті приводять до висновків загально-історичного і загально-людського характеру.

Більша частина листів присвячена розповідям про військові дії, про опис місць, куди безжалісна війна закинула мужніх хлопців. Але маленькі деталі цих листів малюють нам образ цього відважного хлопця, який зневажає своїх ворогів, ненавидить їх. І це природно, бо він є справжнім патріотом своєї

Батьківщини. В одному з листів своєму молодшому братові було написано: „...willst du allen Russen totschiessen...” Але трьохрічний хлопчик не міг зрозуміти всю повноту цих слів, не знав, що таке вбивати..

Про відчайдушність свідчить і наступний лист: „Heute morgen kam nun der Brief und ich kann es gar nicht fassen, dass 80% von Hamburg hin sein sollen, mir standen trotzdem man sehr hart geworden ist, die Tränen in den Augen. War doch das Heim, zu Hause, das woran man halt Freude und Erinnerung hatte und dieser unersetzliche Schatz soll hin, soll weg, vernichtet sein...” Йому важко бачити як на його очах руйнується його Батьківщина. Він бажає зберегти її характерні особливості, її культурні надбання, постійно готов підкоряти свої особисті інтереси інтересам загалу, в якому живе, та захищати інтереси своєї громади, народу в цілому. Це почуття патріотизму рідко зустрінеш в наш час.

Так, він прагне захистити свою батьківщину, він добровільно пішов на фронт, він болісно сприймає звістки про руйнування рідних місць, про їх захоплення ворогами. Але парадоксальним тут є те, що він не прагне стати героєм, йому це зовсім не потрібно. В листі до мами є такі строки: „...mache ich keine Jagd auf Orden, denn ich habe mir schon immer gesagt, dass das grosser Unsinn ist, ich fuehre nur Befehle aus und alles andere geht mich nichts an.” Він наголошує на тому, що він виконує тільки накази, він не рветься до героїзму, не має наміру стати відомим героєм. Але читаючи ці рядки ще раз переконуєшся в тому, що цей персонаж і є насправді герой. Таким він є і для близьких і рідних, і для своєї Батьківщини. В словах „ich fuehre nur Befehle aus” приховується зміст того, що він спроможний виконати будь-який наказ свого командира, навіть віддати своє життя, як і трапилось у романі.

Не дивлячись на те, що брат ненавидить своїх ворогів, в ньому все ж таки залишається щось гуманне, щось людське. Адже в нього теж є родина і він розуміє, що „...Das ist ein Krieg, ist ja Mord an Frauen un Kindern- und das ist nicht humanisch...” Дехто з людей навіть не знає, що означає це слово. В ньому ще є людяність, війна не підкорила його духовні якості. Гуманність брата – це надзвичайно рідкісний дар, який треба берегти бо, маючи його, людина дійсно стає людиною. Він здатен безкорисливо жертвувати чимось заради суспільства, поважати і любити не тільки близьких, а й незнайомих людей.

Він має свою родину, яку він любить та цінує. Любов до родини грає важливу роль для брата. Для справжнього чоловіка слово “батьківщина”. Він здатен пожертвувати будь-чим заради неї, бо знає – це його родичі, це його захист, це його територія. Це читається також і з його листів. В зверненнях до своїх близьких він не раз наголошує на своїй любові (напр. lieber unser suesser Uwe, lieber Papi, liebe Mutsch). Знаходячись на фронті та маючи тяжкі поранення він пише додому, він розповідає це близьким, бо від рідних не може нічого приховувати. Але разом з тим він заспокоює їх, бо знає як буде хвилюватися мати і менш за все він хоче завдати їй болю. Він пише: „...liebe Mutsch nun weine deswegen sei Tapfer ich werde mit meinen Prothesen genau so laufen wie frueher...”. Він дає матері надію на щасливе майбутнє, він наголошує на тому, що подолає ці незгоди і все буде як раніше.

Сім'я, дім для брата – це те місце, те коло значимих людей, де кожного з нас чекають, люблять, готові зрозуміти і допомогти, де є одностайність, друзі, де панують взаємоповага, взаємна моральна і правова відповідальність. Особливо молодший брат. Він ще маленький і не зовсім розуміє де знаходиться його старший брат, чому його нема поряд, він навіть читати не вміє. Але герой роману і йому пише листи, він не забуває про нього.

З листів ми бачимо також про захоплення епістолярного оповідача, який пише: „Ich habe jetzt eine prima Random Pistole gefunden, die werde ich mit nach Hause nehmen, denn es war immer mein Schwarm son Ding zu haben”. Зброя зачарувала його. Знайдений ним пістоль він захотів неодмінно принести із собою з війни. Ця річ є частиною його життя, навіть цілою історією. Але таке захоплення зовсім не свідчить про його агресивність. Це річ воїна, а воїн – це ідеал для багатьох хлопців.

Отже, можна зробити висновок та скласти певний образ брата-оповідача з аналізу його листів. Старший брат – мужній хлопець, який рішуче пішов за своїм бажанням на фронт є уособлення героїзму, гуманізму, любові. Він відчайдушний патріот, який намагається захистити свою Батьківщину, свою родину, яку він так безмежно любить. Він знає почуття людяності та не розуміє як можна вбивати жінок, дітей і не має значення вороги вони тобі чи ні. В ньому уживаються два полярних образа – патріота своєї країни, який готов на все, аби захистити її і тому знаходиться на фронті та чуйної людини, яка має співчуття, повагу до своїх ворогів. Він зовсім не має за ціль стати героєм. Він просто виконує накази. Але він виконає любий наказ заради своєї Батьківщини та віддавши за неї життя все ж таки став героєм, не прагнучи цього, не замислюючись над наслідками. Саме такі люди стають справжніми героями. Адже герой не той, що має за ціль стати таким, а той, хто має за ціль захистити своїх рідних, свою країну, зберегти її духовну культуру, відчайдушно борючись зі всіма перешкодами.

Література:

Брандес М.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текста. – Курск: РОСИ, 1999. – 115с. *Виноградов В.В.* Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Наука, 1963. – 234 с. *Літературознавча енциклопедія: У 2-х т./ Упор. Ковалів Ю.І.* – Т.2. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 752 с. *Одинцов В.В.* Наблюдения над диалогом в „молодёжной повести”/ Вопросы языка современной русской литературы. – М.: Наука, 1971. – 221 с.